

Styshov, O.A. Peculiarities of Derivation of Suffixal Colloquial Neolexeme for Denoting Persons in Modern Ukrainian.

In this article it is cleared up main peculiarities of derivation with a help of suffixes of new conversational units for denoting persons in Ukrainian in the end of XX-beginning XXI centuries. Introduced into scientific sphere a certain amount of new factual material mainly selected from live colloquial language, and also partly from publicistic and artistic styles. Discovered and detailed studied productive suffix and word formation types that contributed appearance of colloquial units for describing persons of female and male sexes not fixed by the biggest Ukrainian lexicons of literal words. Also it is partly described in the article semantic and function-stylistic peculiarities of colloquial innovations.

Key words: *suffix, formant, colloquial type, word formation meaning, word stem.*

Вікторія Товстенко
(Київ)

УДК 81'276.5..81'232

ЖАРГОНІЗМИ ЯК ОДНЕ ІЗ ДЖЕРЕЛ ПОПОВНЕННЯ ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті проаналізовано основні аспекти вивчення жаргонної лексики, з'ясовано її місце в структурі словникового складу сучасної української мови. Доведено, що жаргони є джерелом поповнення просторіччя, яке формується насамперед на основі тих елементів загальнонародної мови, які з різних причин не ввійшли до складу її літературної мови або ж вийшли з її складу на пізніших етапах розвитку. Зазначено, що саме завдяки просторіччю лексика жаргону проникає в літературну мову, у мову художньої літератури. Встановлено, що з кінця 80-х р. XX ст. спостерігається значне посилення використання жаргонізмів у таких стилях, як розмовний, художній, публіцистичний, що зумовлено помітним послабленням вимог до дотримання нормативних засад української літературної мови. Подано визначення терміна «жаргон», а також визначено критерії, за якими ці слова мають позначку жарг. у словниках української мови. Особливості використання жаргонізмів висвітлено на матеріалах художньої літератури та публіцистичних текстів.

Ключові слова: *жаргонізми, просторіччя, аргю, сленг, інтержарган, професіоналізм, бізнес-сленг.*

Постановка проблеми. Дослідження будови, особливостей функціонування та розвитку загальнонаціональної української мови мають рівномірно охоплювати всі її структурно-функціональні різновиди – літературну мову, територіальні діалекти, соціальні й професійні жаргони, просторіччя. Просторіччя постійно поповнюється за рахунок жаргонної лексики, яка приходить у сферу загального користування, як правило, у зміненому вигляді й загалом втрачає семантичний зв'язок зі своїм джерелом виникнення і специфічного побутування. У 60-х р. XX ст. в українському мовознавстві розпочалася дискусія навколо проблеми розмовної мови (праці І.Білодіда, А.Бурячка, П.Дудика, М.Пилинського та ін.). Л.А.Коробчинська перша з українських мовознавців виділила з розмовної лексики просторічні слова. Основним критерієм просторічності мовних явищ дослідниця назвала міру стилістичної зниженості. З огляду на це, з одного боку, потрібен всебічний аналіз різних структурних рівнів та стилістичного функціонування розмовної мови, а з другого, – потребує подальшого вивчення питання її адекватної стилістичної та лексикографічної інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській стилістиці та лексикології поняття розмовної, зокрема просторічної, лексики трактується по-різному. Частина україністів (І.Кириченко, С.Левченко, А.Бурячок та ін.) традиційно уникають терміна «просторіччя», інші (І.Чередниченко, А.Коваль, А.Лагутіна, О.Пономарів, О.Тараненко, Л.Ставицька та ін.) визнають наявність просторіччя в українській мові та визначають жаргони як одне із джерел його поповнення. Особливості використання жаргонізмів висвітлювалися на матеріалах художньої літератури – у драматургії І.Карпенка-Карого, М.Старицького, М.Кропивницького [6], О.Корнійчука [7], у художній прозі В.Винниченка [8], Григора Тютюнника [1], П.Загребельного [5] та ін.

Мета статті полягає у встановленні основних ознак жаргонізмів та комплексному описі особливостей їх структурних рівнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «жаргон» ми розуміємо в широкому значенні – це, з одного боку, «таємні» і т.ін. мови (злочинський жаргон, жаргон безпритульних тощо), щодо яких часто вживають термін «арго», а з другого, – різновиди мови, що об'єднують певні категорії мовців за родом занять (професійні жаргони) або за віком (молодіжний жаргон), щодо якого нерідко вживають термін «сленг». Жаргонні слова не тільки переходять із жаргону в жаргон, змінюючи форму й значення [3, с.151], але досить часто проникають і в звичайну розмовну мову. Особливо сприятливим середовищем для цього є просторіччя як один із структурно-функціональних різновидів загальнонародної мови [13, с. 244]. Саме завдяки просторіччю лексика жаргону проникає в літературну мову, у мову художньої літератури. На цьому наголошував О.Тараненко: «Позначка *жарг.* характеризує одиниці, що, вживаючись у середовищі певних соціальних, професійних або вікових груп мовців для номінації специфічних понять, з криптилогічною метою чи з експресивними навантаженнями, потрапляють до загальнонаціональної мови (до просторіччя, переважно міського, перебуваючи на межі з ним, до мови художньої літератури та публіцистики), зберігаючи, проте, у ній відповідний чужорідний статус» [11, с. 118-119]. Автор першого українського словника – «Собрание слов Малороссийского наречия» (1823р.) – І.Войцехович [2, с.284-326] подав стилістичну характеристику словникових одиниць з виділенням шарів лексики розмовної мови, наприклад: *сипака* – тот, который берет взятки (слово поносительное). У «Русско-малороссийскому словарі» Є.Тимченка (1897-1899рр.) подано такі стилістичні позначки: адвокат, ... (глузливо) брехунець. Навіть у «Словарі української мови» за редакцією Б.Грінченка (1907-1909рр.) стилістичні позначки при словах найпростіші: бранное слово, насмешливое слово та ін.

Жаргонна лексика, потрапляючи в просторіччя, видозмінюється там і «створює так званий інтержаргон, який веде до відомого зближення різних соціальних різновидів мови» [4, с.12]. Саме з інтержаргону прийшло, наприклад, у просторіччя слово *халтура*. З церковного (або бурсацького) мовного побуту, де воно означало «служба по покійнику», це слово перейшло в арго («легка нажива»). Арготичне використання цього слова було запозичене іншими жаргонами, стало міжжаргонним. Пор. *халтура*, *халтурник*, *халтурити* в мові акторів, артистів-гастролерів і в музичному жаргоні. У ССРЛЯ слова *халтура* і *халтурить* подано з ремаркою «розм. і прост.». СУМ усі ці однокореневі слова подає з ремаркою «розм.». Наприклад: «-Зрештою, наш обов'язок давати читачам те, що вони просять. –А коли вони просять *халтуру*? – поцікавилась Женья» (І.Муратов); «- Я думаю, що не хвилюються лише байдужі люди і, знаєте, *халтурники* та нездари» (О.Донченко).

Міжжаргонні слова можуть виникати на базі професіоналізмів і професійних жаргонізмів. У зв'язку з розвитком обчислювальної техніки в Україні почала розвиватися специфічна мова, якою спілкуються комп'ютерники-професіонали. Одночасно із професійною мовою програмістів формується специфічний жаргон [12, с.68-71]. Наприклад, *висіти* (*зависнути*) – бездіяльний стан програми або комп'ютера в результаті збою у виконанні програмного коду. Деякі слова аналізованої лексичної системи запозичені з жаргонів інших професійних груп та термінологічних систем. Наприклад, *чайник* – недосвідчений програміст, *реаніматор* – фахівець із «живлення» обчислювальної машини, що раптово вимкнулась та ін. Для більшості жаргонних систем продуктивним є спосіб метафоризації. Нових значень у комп'ютерному жаргоні набули багато українських дієслів та іменників. Наприклад, *зависнути* (припинити відповідати на команди), *перекачати*, *злити* (переписати інформацію), *тачка* (комп'ютер) та ін. Елементи злочинського арго іноді потрапляють до комп'ютерного жаргону. Наприклад, *макрушик* – програміст, що використовує мову програмування «макроасемблер», у злочинському арго – *мокрушиник*. Говорячи про функціонування арго, Ю.Шерех (Шевельов) зазначав: «На Україні два арго, хоч і споріднені, – одне з осередком у Львові, друге – в Одесі, звідки воно поширилось на Київ і Харків. ...Таємне у своїй настанові, арго, одначе, згодом шириться на міські низи взагалі. Окремі арготизми часто переймають робітники й школярі, і так вони продираються в мову тих, хто загалом говорить літературною мовою. Цьому сприяє забороненість, афективність арготизмів. Арготизми, втрачаючи свій злочинсько-таємничий характер і стаючи мовою міських низів (т.зв.сленг), виявляють велику живучість» [14, с.151]. Наприклад, слово *блат* у злочинському жаргоні означало «злочин, шахрайство», у просторіччі – «знайомство, зв'язки і

т.ін., що використовуються в особистих інтересах». СУМ подає його з ремаркою *фам.* (фамільярне): «Був блат на все» (І.Франко); «-Це я даю Козакову по благу, - висловлювався сержант про себе в третій особі» (О.Гончар). Про стилістичну роль арготизмів Ю. Шевельов зазначав: «...у літературі вони правлять за засіб характеристики середовища міських низів (пор. злочинські оповідання Франка, Винниченка, безпритульніцькі оповідання Микитенка) і зрідка трапляються вжиті як засіб міцного емоційного вислову» [14, с.152].

Помітна активізація слів і висловів кримінального жаргону в загальноживаній українській мові розпочалася з кінця 80-х років ХХ ст. Спочатку це було наслідком загострення суспільного інтересу до часів сталінських репресій, публікацій спогадів політ'в'язнів, художніх творів на цю тематику – з елементами тюремного й табірної жаргонів. Наприклад, у збірці Б.Антоненка-Давидовича «Сибірські новели» (1989р.) такі слова автор пояснював у примітках. Згодом факт масового вживання слів кримінального жаргону став прямим відображенням розгулу злочинності в країні. У кримінальних звігах у засобах масової інформації, у багатьох художніх творах та кінофільмах на цю тему в 90-х роках звичайним явищем є такі одиниці, як *бомбити* «грабувати», *авторитет* «злочинний лідер» тощо. Характеризуючи мовне становище кінця ХХ століття, Л.Ставицька зазначала: «...стався справжній «жаргонний вибух» не тільки на шпальтах газет і журналів, а й у високій літературі: «Гей, заткайтесь, мудодзвони! Усі слухають! - ...виголошує один із присутніх священиків (Ю.Андрухович); «Ні чорта собі – фраєрнулась. Устругнула, бач, телеграмку: «Зустрінай, повернулась...» (О.Забужко) [10, с.7].

У просторіччі досить помітно представлені й елементи деяких інших жаргонів, наприклад, шоферів (*лівий* «незаконний»: *лівий рейс, ліві гроші, лівак; калім* «гроші, одержані за «ліву» роботу або послугу», *калімити* та ін.). Молодіжний жаргон, який характеризується експресивністю, настановами на «сучасність», «модність» й охоплює також студентський і школярський жаргони, містить чимало запозичень, зокрема англіцизмів (переважно з американського варіанта англійської мови), має найширший діапазон функціонування: *крутий* «надзвичайний, крайній у вияві своїх ознак, властивостей» (*круті хлопці, крутий бізнесмен, крутий анекдот*), *на шару* «задарма»: «Наші комуністи люблять «на шару» з'їздити на Захід» (УМ, 8.07.1997). Професійним жаргонізмом є дієслово *крутити* та його деривати: *крутити* – «пускати кошти в обіг для одержання прибутку»; *прокручувати/прокрутити* – «незаконно використовувати чий-небудь кошти як короткострокові позики, інвестиції тощо для одержання прибутку, затримуючи виплату клієнтам»; *накручувати/накрутити* – «збільшувати суму, ціну (за рахунок накладних витрат, зокрема в роздрібній торгівлі, посередницьких послугах, махінаціях)». Дієслово *крутити* та його деривати часто використовуються в мові преси, зокрема в заголовках і текстах статей: «На ринку потрібно *крутитися*» (МГ, 2003, 7 вересня). «Незаконна *закрутка*». Що це?» (УМ, 2002, 5 квітня). «Хто *накручує* ціни?» («Експрес», 2004, 9-16 грудня).

Значною групою молодіжного сленгу є слова на позначення грошових одиниць. У кінці ХХ – на початку ХХІ століття в нашу мову активно проникали лексеми, які утворювали численні синонімічні ряди, як-от: *бакси, грини, зелені, зелень, зелененькі, капуста* (про долари). Наприклад: «Лише протягом п'яти з половиною місяців цього року співробітники митниць вилучили в громадян України, Росії, Молдови, Німеччини, США, Грузії та інших країн понад 1 млн. 723 тис. «*зелененьких*» (газ. «Київ Шевченківський», 1999, №6); «50 «*баксів*» - за людську голову» («Експрес», 2004, 30 вересня – 7 жовтня); «Коштує не більше 50-100 «*зелених*» на людину» (СГ, 2003, 28-30 серпня). Зелений колір з погляду його фізичної природи належить до хроматичних кольорів, які характеризуються світлістю, насиченістю і тоном. Колір, що за своєю природою є поняттям абстрактним, особливо тяжіє до символіки. Кольори-символи існують у свідомості у вигляді єдності чуттєвого образу кольору і лексичної одиниці, які, відіграючи інформативну роль у реальному світі, стають символами різноманітних понять і явищ [9, с.6]. На позначення грошей використовують і слово *бабки*, яке потрапило в молодіжний сленг з аргю (жартівливі назви *кербель, керебе, краб* (від скороченого написання крб.). Наприклад, «[Кербель:] Є діло, дружок. Споживаєш? Ну, п'єш? [Водька:] Коротше, кореш. [Кербель:]...Скільки півлігровочок можна купити на десять тисяч *кербелів*?» (В.Лігостов). Часто вживались зневажливі назви рубля: *рваний, дерев'яний*; а також *штука, кусок* у значенні «тисяча», *лимон* – «мільйон». Наприклад, «Засівши у своїх, по скількись там мільйонів *штуку*»

дачах, вони потягують коньячок...» (УС, 21.10.1999). Стилістичні синоніми (*спекулянт, перекупник, гондляр, баришник*) часто вживають у художніх творах. Жаргонізм *бариш* у п'єсах І.Карпенка-Карого «Сто тисяч», «Хазяїн» має значення «прибуток від торгівлі або перепродажу/ будь-яка вигода, прибуток». Наприклад, Терентій Гаврилович Пузир каже: «...ішов за баришами насліді, штурмом кришив направо і наліво, плював на все і знать не хотів людського поговору». Пузирева жінка каже дочці Соні: «Ми, дочко, ніколи не знали, що можна, а чого не можна; аби бариш, то все можна!». Сленгізм *бабки* найчастіше вживається в словосполученнях із дієсловами *збити, зшибати*, виступає в мові преси також із дієсловами *болебити, доїти*: «Прийдеться «болебити» гроші тим самим способом» (УМ, 2005, 7 липня); «Вони продовжують «доїти» їх до завершення справи» (ГУ, 2004, 2 квітня); «По-різному «збивають бабки» (СГ, 2006, 2 грудня). Лексема гроші часто вживається в публіцистичному стилі зі словами «розтринькати», «відстібнути» тощо. Наприклад, «Підприємцві було запропоновано 565 балонів цього спирту за зниженою ціною, за що й було «відстібнуто» 800 доларів. За даними Комісії з цінних паперів і бірж США (SEC) деякі інвестиційні компанії просто...розтринькали свої кошти» (за даними журналу «Економіка»). На основі таких жаргонізмів сформувався бізнес-сленг (наприклад, *динамітчик* – енергійний торговець, що продає ненадійні цінні папери; *бовтанка* – 1. Неперервні однотипні угоди купівлі або продажу цінностей, що проводять спекулянти (баришники), які істотно не впливають на кон'юнктуру ринку; 2. Незаконна спроба брокера зібрати для себе додаткову суму комісійних шляхом прискореної купівлі-продажу цінних паперів за вказівками клієнтів та ін.). Бізнес-сленг характеризується експресивністю і містить чимало запозичень з інших мов, наприклад *тешефт* (нім. Geschäft – подарунок) – вдало проведена комерційна операція, торговельна угода, вигідна справа.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, мовець використовує у своєму мовленні жаргонні слова і вирази як засіб виразності, експресивності. Це ті елементи загальнонародної мови, які з різних причин не ввійшли до складу її літературної мови. Жаргони наділені яскравим стилістичним забарвленням, їх часто застосовують з метою іронії чи самоіронії, інколи просто як невибагливий жарг. Перспектива дослідження полягає в подальшому вивченні жаргонної лексики, а саме: «таємних мов» («арго») та «сленгу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Биби́к С.П. Естетичні модифікації народнорозмовності в ідіостилі Григора Тютюнника. Автореф. ...канд. філол. наук: 10.02.01 – К., 1994.- 25 с.
2. Войцехович І. Собрание слов Малороссийского наречия. Сочинение в прозе и стихах // Труды общества любителей российской словесности при Императорском Московском университете. - М., 1823. - Ч. III.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. - М.: Сов.энциклопедия, 1990. - 682 с.
4. Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка / Под общ. ред. Б.А.Серебrenникова. - М.: Наука, 1970. - 604 с.
5. Пентилуок М.І. До питання художньо-образних функцій просторічної лексики (На матеріалі роману П.А.Загребельного «Левине серце») // Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народнорозмовної мови: Тези доповідей Республіканської конференції. – Ужгород, 1989. – С. 114-115.
6. Плющ П.П. Відображення усного мовлення в українській класичній драматургії // Українське усне літературне мовлення. - К.: Наук.думка, 1967. - С. 56-67.
7. Плющ П.П. Українська літературна мова і мова робітників та колгоспників у п'єсах Олександра Корнійчука // Усне побутове літературне мовлення. - К.: Наук.думка, 1970. - С. 185-190.
8. Русанівський В.М. Сила і краса (особливості мови творів В.К.Винниченка) // УМЛШ – 1992. - №2. - С. 41-46.
9. Семашко Т.Ф. Особливості семантики та функціонування слів-коловративів в українській фразеології. Автореф. ...канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 2008. – 19с.
10. Ставицька Л. «Блатна музика» української мови // День. - 1999. - №48 (585).
11. Тараненко О.О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника). – Київ-Кам'янець-Подільський, 1996.- -171 с.
12. Товстенко В.Р. Культура наукової мови. Практикум для студентів-економістів. - К.: КНЕУ, 2013. - 146 с.
13. Товстенко В.Р. Просторіччя в українській мові як структурно-функціональне явище. – К.: Інститут української мови НАН України, 2003. – 278 с.
14. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. - Мюнхен: Вид-во Молоде життя, 1951. - 402с.

Товстенко В. Жаргонизмы как один из источников пополнения просторечной лексики

В статье проанализированы основные аспекты изучения жаргонной лексики, выяснено ее место в структуре словарного состава современного украинского языка. Доказано, что жаргоны

являются источником пополнения просторечия, которое формируется, в первую очередь, на основе тех элементов общенародного языка, которые по разным причинам не вошли в состав ее литературного языка или вышли из ее состава на более поздних этапах развития. Указано, что именно благодаря просторечию лексика жаргона проникает в литературный язык, в язык художественной литературы. Установлено, что с конца 80-х гг. XX в. значительно усилилось использование жаргонизмов в таких стилях, как разговорный, художественный, публицистический, что обусловлено заметным ослаблением требований к соблюдению нормативных основ украинского литературного языка. Дано определение термина «жаргон», а также определены критерии, по которым эти слова имеют отметку жарг. в словарях украинского языка. Особенности использования жаргонизмов освещены на материалах художественной литературы и публицистических текстов.

Ключевые слова: жаргонизмы, просторечие, арг, сленг, интержаргон, профессионализм, бизнес-сленг.

Tovstenko V. Jargons as the Source of Vernacular Refreshment.

The article analyzed the main aspects of jargon vocabulary, defined its place in a structure of modern Ukrainian. It is proved that jargons are the source of vernacular refreshment, which first of all are based on elements of national language, which because of different reasons were not entered to the structure of literary language, or were deleted from it during the phases of development. It is declared that because of vernacular jargon vocabulary gets into literary language. It is established that from the end of 80-th, 20-th century, we can see the intensification of jargon using in such parlances: colloquial, fiction, publicistic. The reason is the weakening in demands for rules pursuant in literary Ukrainian. There is meaning of "jargon", and determined the demands, by what these words get jarg, notation in Ukrainian dictionaries. It is clarified features of jargon usage, declared in fiction materials and in publicistic texts.

Key words: jargon, vernacular, argo, slang, interjargon, professionalism, business slang.

Євгенія Токарь
(Кіровоград)

УДК 811.111'276.6:656.7

**РАДІООБМІН ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ:
ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ**

У статті стисло охарактеризовано авіаційну англійську мову, яка використовується в галузі радіоперемовин між пілотом та диспетчером управління повітряним рухом, є піштинною, спеціально створеною з метою використання в професійній сфері. Наголошено, що для варіанту англійської мови, яким користуються авіаційні фахівці в своїй професійній діяльності, специфічним є використання професійної фразеології та технічних термінів, що дає змогу стверджувати про поєднання в ньому елементів технічної, професійної та загальної англійської мови. Важливими ознаками мови радіообміну цивільної авіації є лаконічність, однозначність та чіткість. В роботі проведено аналіз фонетичних рис радіообміну, а також детальну характеристику граматичних особливостей, як одних з найчисельніших відмінностей мови авіаційного спілкування в порівнянні із загальною англійською. Підкреслено, що стилістично професійна комунікація між пілотом та авіадиспетчером характеризується нейтральністю, імперсональністю й відсутністю висловлювань з емоційним відтінком.

Ключові слова: авіаційна англійська мова, радіообмін цивільної авіації, фразеологія, діалог.

Постановка проблеми. Мова обслуговує різні сторони суспільного життя, різноманітними є сфери її вияву та цілі використання. Як соціальне явище мова виконує низку функцій, головною з яких є комунікативна. Процеси інтеграції та диференціації в науці, а також розвиток виробничої сфери стали підґрунтям до формування й розвитку в системі національної мови особливих підсистем, мов професійної комунікації, що використовуються в спеціальних сферах суспільних відносин, обслуговуючи спілкування кола осіб, обмеженого певною професійною діяльністю. Виникаючи в межах якогось колективу, який об'єднаний за принципом єдності професійної діяльності, такі мови розвиваються по мірі того, як розвивається галузь, що їх потребує. На сьогодні мовознавство розглядає фахові мовні підсистеми переважно як